

**Dördüncü Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş
Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme**

An Evaluation Of Fourth Class Religion Culture And Moral Knowledge
Textbook Compatibility With Target Age Level

Mustafa MÜCAHİT

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Assistant Professor, Sivas Cumhuriyet University
Faculty of Theology, Department of Religious Education
Sivas, Turkey
mmucahit@hotmail.com.tr

ORCID ID: 0000-0003-2345-0015

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 02 Nisan / April 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Mücahit, Mustafa. "Dördüncü Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2020): 201-230.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Bu çalışma, İlkokul 4. Sınıflarda okutulmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 28.05.2018 tarih ve 78 kurul kararıyla 2018-2019 yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Barış Pınarbaşı'nın yazdığı, Ankara-2019 baskılı Tutku yayıncılıkça yayınlanan kitabı ele almaktadır. Çalışmamız sözü edilen ders kitabını görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım ile eğitsel tasarımı oluşturan kazanımlar, öğretme-öğrenme süreci açısından değerlendirmektedir. Bir inancın öğrenilmesi, benimsenmesi ve birey tarafından yaşama geçirilmesinde öncelik, inanmanın iknaya dayalı olmasına bağlıdır. Bu ise ancak düzenli, sistematik ve bireyin gelişimine uygun bir eğitim yürütmekle mümkün olabilir. Bu durum, bireyin gelişim evrelerini bilmeyi, öğretim materyalini ona uygun bir biçimde düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. Eğitim ve öğretimden beklenen hedef ve kazanımların gerçekleşmesi de buna bağlıdır.

Elde edilen bulgulara göre 4. Sınıf DKAB ders kitabının tasarımında; tutarlılık, sayfa düzeni, görsel materyaller, yazı türü, yazı boyutu, yazı stili ve vurgulama araçlarının kullanımı gibi faktörlerin yeterince dikkate alınmadığı görülmüştür. Ders Kitabının dil ve anlatım yönünden öğrencinin bireysel öğrenmesine katkı sağlayacak yeterliliği konusunda sorunlu olduğu anlaşılmıştır. Ders kitabında sınıf düzeyine uygun olmayan bazı zorlayıcı metinler de yer almıştır. 4. sınıfta yoğun olarak bilgi verici metinlerin verilmesi, öğrencilerin okuduklarını anlama performansı, öğrencinin akademik başarısında kritik bir role sahiptir. Bu nedenle incelediğimiz ders kitabı hedef yaş için okuduğunu anlama, bir metnin ana fikrini belirleme, bilgiler arasında ilişki kurabilme yeterliğine sahip olabilme seviyesiyle kısmen uyumludur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İlkokul, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Ders Kitabı, Din Eğitimi.

Abstract

This study is to evaluate the book written by Barış Pınarbaşı published in Ankara-2019 by Tutku publishing, which was accepted as a textbook for a period of 5 (five) years from 2018-2019 with the decision of the Board of Education dated on 28.05.2018 by the Ministry of National Education, to be taught

in the 4th grades of Primary School, in terms of the its content design, teaching-learning process, visual design, language and expression. The priority in learning, embracing and implementing a belief depends on persuasion. This is only possible by conducting a regular, systematic and appropriate education for the individual. This situation makes it obligatory to know the development stages of the individual and to prepare the teaching material accordingly. The achievement of the goals and learning outcome expected from education and training depends on this.

According to the findings, factors such as consistency, page layout, visual materials, font type, font size, font style and use of highlighting tools were not considered enough in the design of the 4th Class Religious Culture and Moral Knowledge textbook. It is understood that the textbook is not sufficient in terms of language and expression, which also does not contribute to the students' self-directed learning. It is observed that there are some compelling texts which is not suitable for the target group. Providing large amounts of information in the 4th grade, comprehension level of the students has a critical role in the academic success of the student. Therefore, the textbook we examine is partially compatible with the level of reading comprehension for the target age, determining the main idea of a text, and having the ability to relate information.

Keywords: Education, Primary School, Religious Culture and Moral Knowledge, Textbook, Religious Education.

Giriş

Ders kitapları, eğitim programının temel unsurlarından birisi olarak görülmekte, eğitim programı ile öğrenci arasında bir köprü görevi yapmaktadır. Bir ders kitabı en önemli öğretim materyali olmasının yanı sıra eğitim programının amaçları, içerik, etkinlik ve değerlendirmeye ilişkin bilgileri içermesiyle öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasını sağlayan ve dersi daha sistematik işlemesine imkân veren bir özelliğe sahiptir. Hem öğretmene hem de öğrenciye eğitim programının kolayca uygulanmasında yardımcıdır. Öğrenci için merkezi bir öneme sahip olup bilginin özünü içermektedir. Ayrıca ders kitapları, öğretmenin anlattıklarını istediği zaman ve yerde istediği tempoda

tekrar etmesine imkân veren temel materyallerdir.¹ Öğretim programlarında en yaygın kullanılan araç olarak kitap, diğer araçlara göre de çok farklı işlevlere sahiptir. Bu nedenle en çok kullanılan araç konumunda olup bunlar içerisinde de çoğunlukla ders kitabı kullanılmaktadır.² Öğretmenler, öğrenme - öğretme etkinlikleri ile ilgili çalışmalarını genellikle öğretim programından daha çok ders kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı üzerinden yürütmektedirler. Bu durum ders kitaplarının, içerik, dil, öğrenci düzeyi, çekicilik, görsel tasarım, öğretimde kullanım kolaylığı vb. değişik açılardan özen gösterilmesini gerekli kılmaktadır.

Ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi, 1982 Anayasası ile okutulması zorunlu derslerden sayılmıştır. Bu ders, İlkokulun 4. sınıfında başlamakta ve Lise 12. sınıfa kadar okullarda okutulmaktadır. Okullarda gerçekleştirilen din kültürü eğitiminin, gerçeği aramaya yönlendirici olması ve bu arayışı canlı tutması istenmektedir. Bununla birlikte anlatma gücü ile de gerçek yaşantıları aktarıcı olması, duyguları doyurması; bütün bunları ailedeki, çevredeki, camideki dini uygulama ve adetlere bağlaması beklenmektedir.³ Eğitimden beklenen temel görev, bireylerin bütün yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmek, temel duygu ve ihtiyaçlarını uyumlu bir biçimde doyurmaktır. Çağımızda okul ve eğitim; bireyi özgürleştirme, kendini gerçekleştirme ve insan olma konularını öncelemektedir. Bu nedenle din eğitimi bireyin ihtiyaçlarını karşılama ve kendisini gerçekleştirmeye yardımcı olmalı, din öğretimi de kişilerin inanma ihtiyacını doğru bilgi, duygu ve becerilerle doyurmalarını sağlayıcı olmalıdır.⁴ Bütün bunlar din kültürünü okuyan öğrencinin temel başvuru kaynağı olan ders kitabının yukarıda sayılan beklentileri karşılayıcı nitelik ve içerikte olmasını önemli hale getirmektedir.

Bir inancın öğrenilmesi, benimsenmesi ve birey tarafından yaşama geçirilmesinde öncelik, inanmanın iknaya dayalı olmasına, bilerek ve isteyerek

¹ Abdurrahman Kılıç - Serdal Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007), 26-28, Ayrıca bk. Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, (Ankara: Nobel A Yayın, 2008), 130-131, Cemal Tosun - Recai Doğan - Ayşe Korkmaz, ed. Leyla Küçükahmet, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001) 19-20. Bülent Akbaba, 'Lise tarih ders kitaplarını değerlendirme formunun geliştirilmesi', *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11/1 (2018), 2.

² Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 27.

³ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, (Ankara: Gün Yayınları, 2007), 102.

⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), 94.

gerçekleşmesine bağlıdır. Bu ise ancak düzenli, sistematik ve bireyin gelişimine uygun bir eğitim yürütmekle mümkün olabilir. Bu durum, bireyin gelişim evrelerini bilmeyi, öğretim materyalini ona uygun bir biçimde düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. Eğitim ve öğretimden beklenen hedef ve kazanımların gerçekleşmesi de buna bağlıdır.

Öğretmenle öğrenci arasında kurulacak olan iletişimin başarısı, kullanılan yöntem ve tekniklerin verimliliğinin göstergesidir. Bu bağlamda okulda öğrenciye dini değerler üzerinde doğru tutum ve davranış kazandırılması, zorlama yöntemlerle ya da içten benimsenmeyen öğrenmelerle sağlanamaz. Dolayısıyla dini iletişim pedagojik olduğu gibi ikna edici bir iletişimdir. İknada da esas amaç, sosyal düşünce ve sosyal davranışı etkileme ve yönlendirmedir.⁵

Çocukların günlük yaşamda yapmış olduğu etkinlikler, gelişimlerine uygunluk göstermekte olup bir çocuğun yeteneklerinin elvermeyeceği bir işi yaptığını görmek de pek olası bir durum değildir.⁶ Temel eğitim çağı yani genellikle 6. yaştan başlayarak kızlarda 11. erkeklerde ise 12. yaşa kadar süren dönem 'son çocukluk devresi' olarak adlandırılmaktadır.⁷ Bu dönem zihni açıdan 'akıl çağını' oluşturmakta, çocuğun duyulan objeler dışındaki şeyleri de kavrayacak bir duruma geldiği, zihni fonksiyonlarının işlerlik kazandığı, somuttan soyuta geçişe doğru bir açılım⁸ içerisinde olduğu gelişim durumunu göstermektedir. Piaget'in somut işlemler dediği bu dönemde mantıksal kurallar ve sınıflandırılmalar kullanılabilen, ancak bunları sadece somut olay ve objelere uygulayabilmektedirler.⁹

Dini duygu ve düşüncelerin şekillenmeye başladığı bu dönemde çocuğun ruhi durumu, öğrenmeye ve elde ettiği birikimi zihinsel olarak işlemeye başladığı, duygu, düşünce ve davranışlarıyla sosyal yaşama uyum sağlamaya elverişli bir hale geldiği dönemdir. Çocuk bu şekilde gelişimini sürdürürken objelerin neliğini, nasıllığını ve nedenlerini araştırmaya başlamakta, kendile-

⁵ Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 76-77.

⁶ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Gül Yayınevi, 1994), 39.

⁷ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 42.

⁸ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987), 3.

⁹ Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, (İstanbul: Dem yayınları, 2007), 33.

rine daha çok güven duymaları, kendilerini yönetme gücüne ulaşmış olmaları nedeniyle de cesaret ve istekle öğretime açık bir kişilik¹⁰ sergilemektedirler.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan DKAB öğretim programında; eğitim sisteminin akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir. Bunun yanında temel değerleri benimsemiş bireyleri yetiştirmenin asli görevi olduğu, yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmeyi, değerlerdeki perspektif olarak belirlenmiştir. Bunun için değerleri kazandırma işlevini, öğretim programlarını da kapsayan bir eğitim programıyla yerine getirdiğini, 'Eğitim Programı'nın; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulduğu belirtilmektedir.¹¹

Bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen kitabın, 4. sınıfa devam eden ve 9 ila 10 yaşlarında olan bir çocuğun dini gelişim özellikleri ile bilişsel ve dil gelişimine uygun olup olmadığının incelenmesidir. Nitel araştırma modelinin kullanıldığı bu çalışmada, doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini¹² kapsamaktadır. Bu çerçevede örgün eğitim kademelelerinde okutulan DKAB ders kitapları elde edilmiş, bunlar içerisinde Barış Pınarbaşı'nın yazdığı, Ankara-2019 baskılı Tutku yayıncılıkça yayınlanan ders kitabı araştırmanın veri toplama aracı kabul edilmiştir. Araştırmanın bir diğer veri toplama aracı, Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanan 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'dır.¹³ Bu çalışmadaki değerlendirmeler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi için (4-8. Sınıflar) hazırlanan Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve

¹⁰ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 4-5.

¹¹ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, (PDF: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018), 2-3.

¹² Hasan Şimşek-Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 187.

¹³ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, (Ankara: Meb, 2018).

Eğitim Araçları Yönetmeliği ile alanla ilgili diğer çalışmalarda yer alan kriterlere göre yapılmıştır.

Bu çalışmamız İlkokul 4. Sınıflarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) ders kitabının:

- a. Görsel tasarım
- b. İçerik
- c. Dil ve anlatım
- d. Eğitsel tasarımı oluşturan kazanımlar ve öğretme-öğrenme süreci açısından değerlendirilmesiyle sınırlıdır.

1. Dördüncü Sınıf Dkab Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Göre İncelemesi

1.1. Dördüncü Sınıf DKAB Ders Kitabının Görsel Tasarımı

Ders kitabının tasarımını oluşturan görsel düzen, kitabı çekici ve okunabilir kılmaktadır. Bunda oluşabilecek bir eksiklik okuyucuya ulaşmasında engel oluşturabilmektedir. Ders kitaplarında görsel araçlar; konu hakkında istendik bilgi vermek, bilgileri aydınlatmak ve genişletmek, ilgi çekerek dikkati yönlendirmek, yazı ile uzunca anlatılabilecek durumları fotoğraf, resim, karikatür gibi araçlarla daha anlaşılır şekilde adeta konuyu özetlemek anlamına gelmektedir. Kitabın bu şekildeki düzeni, olgular veya kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek, zihinde canlandırılması güç olan kompleks durumları açıklamak ve dağılımları göstermek amacıyla kullanılabilir. Görsel düzen içerisinde değişik görevler üstlenen bu araçlardan uygun aracı, istenilen amacı gerçekleştirme niteliklerine göre seçmek gerekmektedir.¹⁴ Ders kitabındaki metinlerin çekiciliği okuyucunun motivasyonunu olumlu etkileyebilmektedir. Metnin çekiciliğini belirleyen ise okuyucunun dikkatini çekebilme potansiyeline sahip olmasıdır. Bir metnin çekiciliği tasarım, içerik ve dil bileşenleri ile ilişkilidir. Çocuklar kitaplarda öncelikle resimler ile ilgilenirler ve ardından da diğer faktörler sürece etki eder. Görsellik çocuğun dikkatini ne kadar çekerse

¹⁴ Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 141-143.

çeksin içerik ve kullanılan dilin çocuğun düzeyine uygunluğu kitabın çekiciliğinin devam etmesini sağlayacaktır.¹⁵

Bir ders kitabının öğretimsel etkinliği; kitabın tasarımını oluşturan okunabilirlik düzeyi, ders kitabının içeriği, düzenleme ve dış görünüm gibi üç temel değişkene bağlıdır.¹⁶ Bu durum ders kitabının tasarımının farklı açılardan düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Ders kitabının tasarımında; tutarlılık, sayfa düzeni, görsel materyaller, yazı türü, yazı boyutu, yazı stili ve vurgulama araçlarının kullanımı gibi faktörlerin dikkate alınması, MEB Talim Terbiye Kurulu'nun kitap seçimindeki istediği ölçütlerdir.¹⁷ Bu kriterilere göre 4. Sınıf DKAB ders kitabını incelediğimizde aşağıdaki hususlar dikkatimizi çekmektedir:

a. Ders Kitaplarında her ünitenin başında işlenecek konuların ana ve alt başlıklar halinde açık ve sistematik olarak verilmesi gerekir.¹⁸ İncelediğimiz ders kitabında alt başlıklar okuyucunun fark edebileceği bir şekilde açıkça yazılmamış, başlangıçtan sona doğru gittikçe rengi açılan mavi arka plan zemini üzerine beyaz yazı tercih edilmiş, yazı boyutu metinle aynı olduğu için de fark edilmesi güçleşmiştir.

b. Sayfa düzeni açısından ele alındığında, bir sayfa üzerindeki metinlerin yerleşimi, öğrencinin metindeki fikirleri organize etmesine yardımcı olması¹⁹ beklenir. Sözü edilen kitapta metindeki paragraflar kolayca birbirinden ayırt edilemeyecek bir şekilde paragraflar arasında boşluk verilmeksizin bir düzenleme tercih edilmiştir. Böylece metnin yapısı açık hale getirilmemiş, okunabilirliği ve görünüm estetiğine dikkat edilmemiştir.

c. Ders kitabında not alma ve aranan bilgiyi kolaylıkla bulabilmek için sayfa kenar boşlukları yeterli olmalıdır. Bu yapılmayıp kenar boşlukları geniş tutulmamış dolayısıyla öğrencinin dikkatinin sayfanın merkezine çekilmesi tercih edilmemiştir.

¹⁵ Ahmet Bilal Özbek - Cevriye Ergül, "İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2018), 662.

¹⁶ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 29.

¹⁷ Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2015.

¹⁸ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 51.

¹⁹ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 31.

d. Ana fikir metnin başında belirtilmesi gerekirken bu yapılmamış, her bir paragrafın başına paragraf ana fikri konulmamıştır. Basit cümleler ve yazı stilleri kullanılması gerekirken buna riayet edilmemiştir.

e. Yazılı materyallerde yeni ve önemli kelimelere dikkat çekmek için bu kelimeler vurgulanmalıdır.²⁰ Ders kitabında yeni ve önemli kelime ya da cümlelere dikkat çekmek için yeterince vurgulama yapılmamıştır. Vurgulama araçları olan yazı boyutunu değiştirme, yazıyı renklendirme, kalın yazma, italik font kullanma ve kutu içerisine alma²¹ çok az kullanılmış, genellikle ayet ve hadis metinleri kaynaklarda geçtiği gibi alıntılanarak kalın yazılmıştır. Resim altlarındaki yazılar dışında hiç italik tercih edilmemiştir.

f. Ders kitabında konuların dengeli bir şekilde dağıtılması, ünitelere gereğinden fazla yer ayrılmayıp sayfa adedinde denge gözetilmelidir.²² Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda belirtilen konular 4. Sınıf ders kitabında dengeli bir biçimde dağıtılmamıştır. 1. Ünite 26, 2. Ünite 24, 3. Ünite 20, 4. Ünite 26, 5. Ünite 16 sayfaya yerleştirilmiş, böylece bazı ünitelere daha fazla yer verilerek, üniteler arasında sayfa adedi açısından bir denge kurulmamıştır. İnanç konuları daha basit ve yalın, ahlak, temizlik gibi konular daha detaylı işlenebilirdi.

g. Ön kapak, öğrenciyi okumaya özendirici, dini temalı, cıvılcıvılcı renkli, çocuğun dikkatini çekici olması gerekirken sade bir ebru motifi kullanılarak özendiricilik dikkate alınmamış, kapak rengi için insanlar üzerinde çeşitli duygular uyandıracak şekilde görsellik tercih edilmemiştir.

1.2. Dördüncü Sınıf DKAB Ders Kitabının Resim, Tablo, Grafik ve Sema İncelemesi

Ders kitaplarının öğrenciyi dersin hedeflerine ulaştıracak olan bir materyal olması nedeniyle, konu alanı ile ilgili problem çözme yeteneğini kazandırmaya yönelik birçok işlevi yerine getirmesi beklenmektedir. Ders kitabında konu alanı ile ilgili bilgilerin anlaşılıp özümsemesinde olduğu gibi öğrencide yaratıcı, eleştirel, üretici düşüncenin gelişiminde ve problem çözme becerisi

²⁰ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 32.

²¹ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 32.

²² Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 34.

kazanmasında kullanılan resim, tablo, grafik ve şemalar büyük öneme sahiptir.²³

Ders kitabında fotoğraf makinası ile çekilen görüntü gerçek olduğu için küçük sınıflardaki çocukların bu nesnelere kendi hayal dünyalarına göre yorumlamaları nedeniyle zorunlu olmadıkça bu sınıflarda fotoğraf kullanılması tavsiye edilmemektedir. Öte yandan gerçek fotoğraflarda anlatılmak istenen öğelerin yanında konuyla ilgisi olmayan şeylerin bulunması, öğrenci yaşı ve deneyimi açısından konuyla ilgisi olmayan öğeleri ayırt edememe problemine neden olabilmektedir.²⁴

Öğrenci hangi yaşta olursa olsun yeni oluşacak öğrenmelerde görsel uyandırıcılar kullanılarak, öğrencinin yanlış anlama ve yanlış şema oluşturması önlenmelidir. Kavrama sürecinin anahtar birimi olan şema, bilgiyi organize etmek için kullanılan temel çerçeve yapılar olarak ifade edilir.²⁵ Ders kitaplarında kullanılan resimlerin görsel zenginlik sağlayabilmesi için canlı, çok karışık olmayan ve iyi renklendirilmiş olması gerekir. Resimlerin konuya, öğrencinin yaş ve çevre özelliklerine uygunluğu da önemlidir.²⁶

Bu sayılanlar ışığında 4. sınıf DKAB ders kitabını incelediğimizde:

a. Ders kitabında görsel malzeme olarak hazır fotoğraflar kullanılmış, 9-10 yaşlarındaki çocuklara daha cazip gelebilecek olan elle çizilmiş resimlere hiç yer verilmemiştir. 12. sınıf DKAB ders kitabında bile 124 resim kullanılmışken²⁷ 4. sınıf için hazırlanan kitapta görsel olarak 76 fotoğrafa yer verilmiştir. Bunlardan 6'sı yetişkin bayan, 6'sı kız çocuk, 9'u erkek çocuk, 1'i aile, 7'si hat-levha, 3'ü Kur'an sayfası, 2'si Mushaf, 1'i yetişkin bir erkek resmi, 13'ü Kâbe, Mescid-i Nebi ve Cami resmi, 28'i de genel görünüm olarak nitelendirilebilecek şekildedir. Görseller metinlerin daha iyi anlaşılmasını ve iletilmek istenen mesajı kolaylaştırıcı olmalıydı. Örneğin 1. üniteadaki resimler sevgi ve selamlaşmayı doğru yansıtırken, Allah'ın yarattığı nimetler su, ekmek ve kuzu fotoğrafıyla sınırlı kalmıştır. Oysa sağlık, akıl, zaman vb.

²³ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı, 8-10, Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 41.

²⁴ Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 147.

²⁵ Nuray Senemoğlu vd., *Öğrenmenin Oluşumu*, (Ankara: Meb Yayınları, 2001), 6-7.

²⁶ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 42.

²⁷ bk. Ali Kuzudışlı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12 Ders Kitabı*, (Ankara: Eksen Yayıncılık, 2019).

nimetler de yansıtılabildi. Aynı şekilde güzel ahlakla ilgili görsellerde doğru bir şekilde yansıtılan selamlaşma, sevgi, şefkat, topluma yararlı işler gibi metinler açıklanırken bunun yanında israftan kaçınma, görgülü olma, yaşlılara saygı vb. temalar da gözetilebilirdi. Hz. Muhammedi Tanıyalım ünitesinde Mekke halkını, onların inanç ve yaşayışlarını aktaran çizimlerle metinler daha anlaşılır hale getirilebilirdi.

b. Ders kitabına yerleştirilen görsel malzemelerin anlatılan metni görsel olarak anlatması gerekirken sadece görsel zenginlik katmak için sayfalara yerleştirildiği kanaati oluşmaktadır. Zira 22. sayfadaki “Allahu Ekber” yazılı hat, 25. sayfadaki “Sübhanellahilazim” yazılı hat, 45. sayfadaki “Kelime-i Şehadet” yazılı hat örneklerinin, Arapça bilmeyen çocuk için metni anlamaya ne düzeyde yardımcı olacağı sorgulanabilir. Kitabı oluşturan beş üniteden dördünde ya cami resmi ya da camide çocuk veya cemaat resminin kullanılması, bilinçaltında çocukta dinin sadece cami ile sınırlı olduğu izlenimi uyandırabilir. Aynı şekilde “Sevap” konusu işlenirken 27. sayfada kitap okuyan bir çocuk resminin kullanılması, salih amel/güzel davranış anlatılırken 29. sayfada engelli bir bireyin araca binmesine yardımcı olan bir yetişkin fotoğrafının kullanılması, “İslam’ı Tanıyalım” ünitesinin ilk sayfasında (s.35) camide saf tutmuş bir cemaat fotoğrafı diğer örnekler olarak gösterilebilir. 39. sayfada İman konusu anlatılırken Kur’an okurken sayfa üzerinde parmağıyla takip eden bir çocuk resmi kullanılması, aynı ünite (s.40) “Kur’an Hz. Muhammed’e inmiştir” alt yazısıyla Suudi Arabistan baskılı bir Mushaf fotoğrafı, 42. sayfada ahirete iman konusu işlenirken cenneti hatırlatan güzellikler görselinde “kiraz” tercih edilmesi, “Güzel Ahlak” ünitesinde dua eden bir çocuk görseli kullanılması, 96. sayfada Kudüs şehri manzaralı bir fotoğrafın altında “İsra ve Miraç mucizesinin gerçekleştiği Kudüs ve Kubbetü’s Sahra” yazısı, “Din ve Temizlik” ünitesinin ilk sayfasında cami içerisinde bir görüntü verilmesinin öğretimi zenginleştirme ve öğretimin hedeflerine hizmet etme konularında eksik olduğu düşünülmektedir.

c. Ders kitabında şemalar peygamber isimleri, inanç esasları, ilahi kitapların gönderildikleri peygamberler, güzel davranışlar, peygamberimizin çocukları gibi konuları açıklamada kullanılmıştır. Ancak tablo ve grafik kullanılmamıştır.

1.3. Dördüncü Sınıf DKAB Ders Kitabının İçerik İncelemesi

Eğitimin hedeflerinden birisinin de çocuğun içerisinde bulunduğu ahlaki gelişim dönemine inerek, onun sınırlarını kavramak, ona tartışabileceği bir üst döneme taşıyabilecek bir ortam oluşturmak olarak düşünüldüğünde,²⁸ ders kitabının içerisindeki mesaj kadar mesajın verilme biçiminin de önemsenmesi²⁹ gereği ortadadır.

Ders kitabı öğrenci ile bir iletişim aracı olarak düşünüldüğünde, alıcı konumundaki öğrencinin algılaması ve değerlendirmesi önemlidir. Algılama, bireyin ön öğrenme, beklenti ve güdülenmişlik düzeyinden etkilenir. Öğrenci bir konuyu ya da bir dersi öğrenmeye ihtiyaç duyduğunda, onunla ilgili bir beklentisi varsa, amaçlarına uygunsa öğrenmek için harekete geçecek ve uyarıcıları algılamak için çaba harcayacaktır. Ayrıca öğrencinin algılamaları, daha önce kazandığı ön öğrenmelere dayalıdır ve onlardan etkilenmektedir.³⁰ Bununla birlikte çevresindeki varlık ve durumlara ilişkin aileden aldığı dini açıklamalar öğretmenin verdiği bilgilerle uyuşmadığında, çocuğun zihninde din hakkında kuşkular doğabilir. Çocuk kınanabileceği korkusuyla bu kuşkularını açıklamaktan çekinir, kendisine göre bir yorumlama geliştirir.³¹ Bu durumda çelişkiler ve çatışmalar tutarlı ve mantıklı bir biçimde çocukların seviyesine göre izah edilebilmeli, bunların çözülebilecek bir sorun olduğu öğretilmelidir.

Ders kitaplarında içeriğin işlenişinde en çok görülen hatalar; çok boyutlu konuları tek boyutlu anlatma, bilgiyi destekleyen örneklerin yetersizliği, verilen bilgilerle önceki bilgiler arasında çelişki, gereksiz bilgi ve ayrıntıya yer verilmesi, kişisel görüşler yer verme³² gibi hususlardır. İncelediğimiz kitapta kimi yerlerde gereksiz ayrıntıya yer verilmekle birlikte genel anlamda bu hususlara dikkat edildiği görülmektedir. İçerik konusunda dikkat çekici birkaç hususa değindik.

²⁸ Yurdağül Mehmedoğlu, *Ahlaki ve Dini Gelişim*, (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003), 95.

²⁹ Mehmedoğlu, *Ahlaki ve Dini Gelişim*, 66.

³⁰ Senemoğlu vd., *Öğrenmenin Oluşumu*, 11.

³¹ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, (Ankara: Gül Yayınevi, 1994), 153.

³² Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 99.

Ünite başlarına hazırlık çalışmaları konulması, o üniteye görülecek öğrenmelerin gerçekleşmesi için gerekli alt yapının sağlanması amacıyla. Ders kitabının 3. ünitesinde (s. 59) hazırlık çalışması olarak "Fatıha suresinin anlamını Kur'an mealinden bulup defterinize yazınız." ifadesi yer almakta ve bu üniteye kaçınıcı sure olduğu (s. 75), anlamı ve etkinlik olarak da surede tavsiye edilen davranışların hangileri olduğu (s. 76) öğrenciden istenirken, aynı şekilde 5. ünite hazırlık çalışmalarında "Fatıha suresi hakkında bir araştırma yapınız. Bu surenin, Kur'an'ın kaçınıcı suresi olduğunu ve anlamında nelere vurgu yapıldığını araştırınız." denilerek daha önce geçen bilginin tekrarı yapılmıştır. Benzer şekilde 1. ünite hazırlık çalışmalarında anlamı araştırılması istenen "tevhit" kavramı (s.9), 4. üniteye tekrar araştırılması istenen (s. 79) kavramdır. Hazırlık çalışmaları, ilgili konuyu öğrenebilmek, anlayıp anlamlandırabilmek için gerekli ön bilgi, duygu ve becerilerin kazanılması demek olan hazırbulunuşluğu gerçekleştirecek türde ön çalışmaya sevk edecek öğeleri içermesi gerekir.³³ Hazırlık sorularının ilki ön bilgilerin gözden geçirilmesi, ikincisi de yeni öğrenmelere merak uyandırması şeklinde iki temel amacı olmalıdır.³⁴ Kanaatimize göre incelediğimiz ders kitabındaki hazırlık çalışmaları, konuyu öğrenmek için ilgi ve istek uyandırma konusunda daha dikkatli hazırlanabilirdi. Öğrencilerin mevcut bilgi tutum ve değerlerini belirlemek için giriş etkinliklerinde şiir, fıkra, haber vb. araçlar kullanılabilirdi. Öğrencilerin bilişsel yapılarını değiştirecek ipuçlarının için farklı zekâ alanlarına yönelik etkinlikler olumlu olmakla birlikte, öğrencinin kendi şemalarını açıklamalarına ve tartışma sorularına yer verilebilirdi.

1.4. Dördüncü Sınıf DKAB Ders Kitabının Dil ve Anlatım Yönünden İncelemesi

Ders kitaplarının şekil ve biçim tasarımı yönünden çok yeterli bir görüntüye sahip olması, dil ve anlatım yönünden yeterliğini içermemektedir. Kitap eğer anlaşılır bir dil ve anlatım ile yazılmamış ise sınıf çalışmalarına da, öğrencinin bireysel öğrenmesine de yeterli katkı sağlayamaz.³⁵ Ders kitabının dil bilgisi ve imla kurallarına uygun olarak yazılması, kelime, deyim ve

³³ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 52.

³⁴ Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 79.

³⁵ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 54.

terimlerin uygun biçimde kullanılması gerekir. Anlatım yönünden sade ve akıcı bir dil kullanılması, cümle yapısının uygunluğu, cümlelerin konu, amaç ve hedef davranışa uygun olması, kullanılan dilin öğrencinin geldiği çevreye uygun olması, paragraf nitelikleri ve anlatımın öğrenciye hitabının uygunluğu gibi konular, kitabın anlatım yeterliğinin göstergesini oluşturur.

Bilgilerin anlatım yolu dildir ve bilgilerin anlatımı, bireyin dili kullanabilme becerisine bağlıdır.³⁶ Dil çevreye uyumun bir parçası olması nedeniyle heyecan, kişilik ve zihinsel ilerlemenin bir göstergesidir.³⁷ Bireyin zihinsel gelişimini destekleyen, bilgi edinmesini sağlayan araç dildir. Dil gelişimi bireyin kendisini ifade edebilmesi, bilgileri öğrenmesi ve öğrendiklerini değerlendirebilmesinde temeldir. Kendisi için gerekli bilgiyi, dil sayesinde elde edebilecektir. Bu nedenle dil gelişimi inancın, ahlakın ve sosyal yaşamın oluşumunda iletişim ve etkileşimin en önemli aracıdır.

Öğrencilere bilgi sunulurken kullanılan dilin yalın ve öğrencilerin anlayabileceği düzeyde olması anlamayı daha etkili kılmaktadır.³⁸ Bilgi sunumundan amaç, muhatap tarafından onun anlaşılmasıdır. Sunulacak bilginin düzenli, ana hatları belirgin ve amaca ulaştıracak bir biçimde olması, çocuğun gelişimini desteklediği gibi, belirlenen kazanımların sağlanmasını da kolaylaştıracaktır. Bu nedenle kuşkuyla yer kalmayacak şekilde açık ve netlikte bir anlatım tercih edilmeli, gerektiğinde daha kalıcı hale getirmek için kavramsallaştırarak bireyin düşünme ve anlatma gücü yükseltilmelidir.

Ders kitaplarında anlatımın başarılı olması için amaç iyi belirlenmeli ve konu üzerinde detaylı olarak düşünülmelidir. İnsanın kelimelerle düşündüğü ve kelimelerin kavramların etiketleri olduğu göz önüne alındığında, kavramların doğru kullanılması ve anlatımın doğru yapılmasının önemi ortaya çıkacaktır. Bu nedenle ders kitabında derse özel teknik kavramlar kullanıldığında, bunların anlamlarının iyice açıklanması gerekir. Çünkü kullanılan bir kelime dahi sonraki konuların anlaşılmasında temel oluşturabilir. Öte yandan kelimeler öğrencilerin gelişim özelliklerine göre seçilmeli, ders kitabı hitap edece-

³⁶ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 282.

³⁷ Luella Cole - John J. B. Morgan, *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975), 334.

³⁸ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 288.

ği öğrenci grubunun seviyesini gözetmelidir. Örneğin, somut işlemler dönemindeki öğrenciler, soyut kelimeleri anlamakta zorluk çekebilecekleri gibi kendi dünyalarına uygun olmayan nesne ve olgulara karşılık olarak kullanılan soyut ifadeleri de anlayamayacaklardır.

Ders kitaplarında kelime ve kavramların kullanımında; konu alanına ait kavramların doğru kullanılması, anlatımı güçlü kılmak için farklı kelime türlerinin kullanılması, kelimelerin öğrencilerin gelişim özelliklerine göre seçilmesi kelime uzunluklarının okuma becerilerine uygun olması, çocuğun kelime hazinesine dikkat edilmesi, bir kavrama karşılık kitabın her yerinde aynı kelimelerin kullanılması dikkat edilmesi gereken kriterlerdir.³⁹ Bu kriterlere göre 4. sınıf DKAB Ders Kitabını değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz:

Kitapta kullanılan dil sadelikten ve akıcılıktan uzaktır. 9 - 10 yaşlarında olan bir çocuğun anlama düzeyinin üzerinde, sürekli ayet ve hadis metinleri kaynaklarda/meallerde geçtiği şekliyle verilmiştir. *Tazim, yegâne, minnet, gafil, makbul, şükran, tefekkür, mükâfat, lütuf, keder, tevekkül, müsamaha, miras, takva sahibi, münezzeh, vasıflı, nişaneler, ümmetler, orijinal, hatmetme, veliler, cariyeye, müsrif, vasiyet, muallim, gıpta, alâk, tebliğ, lanet* gibi çocuğun gelişim seviyesine uygun olmayan kelimeler, okuma parçaları dışında kullanılmıştır.

Dilin sadeliği ve akıcılığını oluşturan bir konu da cümleyi oluşturan kelimelerin sayısına ve cümlenin türüne özen gösterilmesidir. Cümledeki kelime sayısı, öğrenci seviyesine uygun olmalıdır. Çünkü öğrenme sırasında uzun cümleler anlamayı zorlaştırmakta, sınırlı olan insan belleği, okuma esnasında cümlenin başı ile sonu arasındaki ilişkiyi kaybedebilmektedir.⁴⁰ Ders kitaplarında yer alan içeriğin öğrencilerin gelişim düzeylerine uygunluğunu gösteren bir özellik de okunabilirliktir. "Okunabilirlik bir metinde yer alan sözcüklerin ve cümlelerin okuyucu tarafından okunabilme kolaylığı olarak tanımlanmıştır".⁴¹ Ders kitaplarının okunabilirlik düzeyinin yüksekliği, öğrenci tarafından anlaşılabilirliğinin yüksekliğini ifade etmektedir. Kısa sözcüklerden ve kısa sözcüklü cümlelerden oluşan metinlerin

³⁹ Kılıç-Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 109-110.

⁴⁰ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 56.

⁴¹ Özbek - Ergül, "İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi", 654.

okunabilirlik düzeyinin daha yüksek olduğu⁴² anlaşılmaktadır. Çünkü okunabilirlik düzeyinin düşük olması durumunda öğrenci metinle ilişki kurmada zorlanacak ve metinden anlam çıkarması çok güç olacaktır. Dördüncü sınıfta cümledeki kelime sayısı 12'yi geçmemelidir.⁴³ DKAB Ders kitabının yazımında bu konuya gereken titizlik gösterilmemiştir. Örneğin 11. sayfada "Dini bir terim olarak..." cümlesi 24 kelimedenden, 14. sayfadaki "Yemeğe başlarken..." cümlesi 25 kelimedenden, aynı sayfanın sonundaki "Yemek yerken..." cümlesi 23 kelimedenden, 17. sayfadaki "Rabbimizin (c.c.) bu ismi..." cümlesi 24 kelimedenden, 18. sayfadaki "Etinden, sütünden..." cümlesi 29 kelimedenden, 36. sayfadaki "İman, kelime olarak..." cümlesi 29 kelimedenden, 60. sayfadaki "Ahlak; insanın..." cümlesi 22 kelimedenden, 62. sayfadaki "Dinimiz, kişi ve toplum..." cümlesi 23 kelimedenden, 95. sayfadaki "Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Hicret'ten..." cümlesi 31 kelimedenden oluşmaktadır.

Cümledeki kelime dizilişleri ve cümle türlerinde de ders kitabında çok dikkate alınmayan konulara rastlanabilmektedir. Örneğin 19. sayfada "Gündelik hayatımızda çevremizdeki insanların bize iyilik yaptığına sık sık şahit olmuşuzdur. Örneğin; bazen de bir arkadaşımız bizimle kalemini paylaşır, bazen bir komşumuz evimize bir tabak çorba getirir, bazen elini öptüğümüz bir aile büyüğümüz harçlık veya hediye verir. Yere düştüğümüzde biri elimizden tutup bizi kaldırır. Bazen yoldan geçerken bir büyüğümüz bize yardım eder." cümlelerinin birbiriyle bağlantısı düzgün olmadığı gibi, ikinci cümle 26 kelimedenden oluşmakta, cümlelerde üst üste "bazen" kelimesi kullanılmakta ve bu kelimenin ilk kullanıldığı cümlede anlam bozukluğu olduğu da görülmektedir. Örneklerini gördüğümüz gibi okunabilirlik açısından zorlayıcı metinlerin ders kitaplarında yer alması, öğrenci açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir.

32. sayfada Sübhaneke Duası ve anlamı verilmekte, etkinlik olarak da bu duada Rabbimiz'le ilgili hangi bilgilerin verildiği sorulmaktadır. Yararlanılması gereken örnek ise duada hiç geçmeyen "Allah (c.c.) mükemmel bir yaratıcıdır." ifadesidir.

⁴² Özbek - Ergül, "İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi", 654.

⁴³ Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 111.

23. sayfada ne amaçla verildiği anlaşılamayan okunuşu zor bir salavat duasının yer alması, 24. sayfada "...hata ve günah işlemek bile sık sık "Estağfirullah" ifadesini söylemeliyiz." denilerek çocuğun gelişimine uygun olmayan bilgiler verilmektedir. Bu yaşlardaki çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada günahların affı için dua edenlerin oranı % 22 çıkmıştır. Daha çocukluk döneminde olan bu yaştaki öğrencilerin günahların affı için dua etmeleri dikkat çekici bulunmuş ve dinen sorumlu yaşa gelmemiş olan çocuklardaki bu tutumun verilen yanlış veya korkutucu Allah inancından kaynaklanabileceği ifade edilmiştir.⁴⁴

Bir kavrama karşılık kitabın her yerinde aynı kelimeler kullanılmalı, aynı anlama gelecek kelimeler kullanıldığında bu kelime dağarcığını destekleme amaçlı olmalıdır.⁴⁵ Ders kitabında aynı kavram için tek bir sayfada bile farklı kullanımlara rastlanmaktadır. Örneğin 14. sayfada sahabe kelimesinin çoğulu olarak "ashab" kullanılırken alttaki paragrafta "sahabiler" şeklinde bir kullanıma rastlıyoruz. Aynı sayfada "Sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)", "Peygamber Efendimiz (s.a.v.)", "Rasulullah (s.a.v.)", "Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)" ve "Allah'ın Resülü" şeklinde farklı kullanımları da görmekteyiz.

4. sınıf öğrenci seviyesinin üstünde bir diğer kullanım da etkinlik olarak akrostiş tekniğinin kullanılmasının istenmesidir. 21. ve 70. sayfalarda çocuktan akrostiş bir şiir yazımının istenmesi, gelişimiyle uyum göstermemektedir.

1.4.1. Dördüncü Sınıf DKAB Ders Kitabında Ayet ve Hadislerin Yazımı

Din Kültürü kitaplarının yazımında bilimsellik ilkesinin göz önünde bulundurulmasını ifade eden bir husus, bilgilerin doğruluğu ve sunuluş açısından objektifliğidir. Bunu sağlayan şey de bilgilerin dayandığı kaynakların güvenilirliğidir. Din alanında karşılaşılan sıkıntıların temelinde, dinin asıl kaynaklarına dayanmayan bilgilerin aktarılması yatmaktadır. Dinin aktarılması sırasında gelenekler, yorumlar ve batıl inançlar, dinin temel kaynakları ile karışmış ve doğru bilgiler kimi zaman ikinci plana

⁴⁴ Osman Taşkın, "4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Dua Algıları", *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2018: Bahar), 269.

⁴⁵ Kılıç - Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 110.

düşürülmüştür. Bunun önüne geçmek için dini bilgilerin doğru ve güvenilir kaynaklardan alınması, yanlış ve batıl inançlar verilirken eleştirel tarzda ve doğru alternatifi öğretecek biçimde verilmesi gerekir.⁴⁶ DKAB öğretim programında; “Gerek farklı din ve inançların öğretiminde gerekse İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumların öğretiminde olgusal bir yaklaşım benimsenir; bu bağlamda dinler, inançlar ve İslam düşüncesinde yer alan yorumlar, kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri esas alınarak öğretime konu edilir.”⁴⁷ denilmektedir. Ayrıca öğretim programının “Ünite, Kazanım ve Açıklamalar” kısmında; “Ünite genelinde konular, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenir. Ayrıca ayet ve hadisler başta olmak üzere, dinî ifade, dilek ve dualarla ilgili öğrenci seviyesine uygun edebî metinlerden yararlanır.”⁴⁸ ifadesi yer almaktadır. Buna göre ayet ve hadislerin dilinin anlaşılır olmasına özen gösterilmesi, meallerin güvenilir olması ders kitabı yazımında dikkate alınması gereken hususlardandır. Ayetlerin metin içerisine yerleştirilmesinde şöyle bir yol izlenmelidir: a. Ayette anlatılanlar kendi cümleleri ile verip dipnotta atıfta bulunulması, b. Ayetin içerisinde geçen kilit kelime ve cümleleri kendi cümlesi içerisinde verme, c. Ayeti bir bütün olarak veya ilgili kısmını alarak ayrıca verilmesi şeklinde olabilir. Bu üç yoldan birisini sürekli kullanmamak gerekir. Çünkü önemli olan verilen ayetin öğretime katkı yapmasıdır.⁴⁹

Bu kriterlere göre incelediğimiz ders kitabını şöyle değerlendirebiliriz:

a. Ayetlerin mealleri verilirken kaynakçada da gösterildiği gibi genellikle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin tarafından çevrilen *Kur'an-ı Kerim Meâli* ile TDV tarafından yayınlanan Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Ali Özek ve Ali Turgut'un hazırladığı *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)* kullanılmıştır. Ancak verilen mealler bu yaş grubundaki çocuklar için anlaşılır olmadığı gibi gerekli açıklamalara da sahip değildir. Örneğin İhlas suresi; “De ki: O Allah birdir. Allah sameddir. O doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.” şeklinde (s. 11) TDV'nin meali ile verilmiştir.

⁴⁶ Tosun vd. *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 63-64.

⁴⁷ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 9.

⁴⁸ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 16.

⁴⁹ Tosun vd., *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, 65.

Bunun yerine Diyanetin; “De ki: O Allah bir tekdir. “Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir. O’ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.”⁵⁰ şeklindeki meali daha anlaşılır şekildedir.

Araf suresi 205. ayet (s.14); “Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.” şeklinde TDV’nin meali ile verilmiştir. Oysa DİB yayını; “Rabbini gönülden ve korkarak içinden hafif bir sesle sabah akşam an, gafillerden olma.” şeklindeki meal daha anlaşılırdır. Burada “gafillerden olma” ifadesi için “umursamaz” veya “rabbini unutan gafillerden olma” şeklinde açıklayıcı bir meal de tercih edilebilirdi.

Nisa suresi 86. ayet; “Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yahut aynı ile karşılık verin.” şeklinde (s.16) TDV meali ile verilmektedir. Bunun yerine; “Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin.” şeklindeki mealin tercih edilmesi daha anlaşılır olacaktır.

Ahzab suresi 56. ayet ders kitabında; “Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.” şeklinde TDV mealinden verilmektedir. DİB’nin; “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi överler. Ey inananlar! Siz de onu övün, ona salat ve selam getirin.” şeklindeki meali çocuk tarafından daha anlaşılır bulunacaktır.

Kitapta toplam 76 ayet meali yer almasına rağmen bu örneklerle yetinmiyoruz. Diğer ayet mealleri incelendiğinde çoğu ayetin bu şekilde çocuk tarafından anlaşılabilir kelime ve kalıplarla çevrildiği görülecektir.

b. Bir konu açıklanırken ayet ve hadisler kitapta yetişkin bireye hitap edercesine, metinlerinin doğrudan verildiği bir üslup tercih edilmiştir. Oysa okunan bir metnin yazılış biçimi, konunun anlaşılmasına etki etmektedir. Metin içerisinde yabancı, anlaşılmayan sözcüklerin olması, tümcelerin uzun,

⁵⁰ Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altıntaş - Muzaffer Şahin, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), el-İhlâs 1-4.

çapraşık ve karmaşık olması, sözcük dağarcığının zayıflığı, öğrencinin okuma ve anlamasını engelleyebilmektedir.⁵¹ İncelediğimiz ders kitabında çok yoğun bir biçimde ayet ve hadisler, yetişkin bir bireye hitap eder şekilde adeta konuların ayet ve hadisten delillerle desteklenmesi üslubu tercih edilmiştir. Bu yaşlardaki çocuklar gelişim açısından somuttan soyuta geçiş döneminde olduklarından ayet ve hadislerde kastedileni literal bir okuyuşla anlamaya çalışacaktır. Bu da ayet ve hadis metinlerinin çocuğun seviyesinde açıklamasını gerekli kılmaktadır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi eğitimcinin görevi, çocuğun içerisinde bulunduğu ahlaki gelişim dönemine inerek, onun sınırlarını kavrayarak, ona tartışabileceği bir üst döneme taşıyabilecek bir ortam oluşturmaktır.⁵² Bu açıdan bakıldığında çocuk ders kitabında doğrudan ayet ve hadis metinleriyle karşı karşıya getirilmiştir. Ezberlenmesi istenenler dışında doğrudan 76 ayet ve 79 hadis metni verilmiştir. Sadece iki ayet ve iki hadis yazarın kendi cümleleriyle ifade edilmiştir. 5. sınıf için hazırlanan ders kitabıyla karşılaştırıldığında bu yoğunluğun nedeni anlaşılammamaktadır. Zira 5. sınıf DKAB ders kitabında 6'sı yazarın kendi cümleleriyle 38 ayet, kendi cümleleriyle ifade ettiği iki hadisle birlikte toplam 34 hadis yer almaktadır.⁵³

c. "Not edelim" ya da "Etkinlik" şeklinde verilen ayet ve hadislerde, verilen metnin ayet mi?, Hadis mi? olduğu kimi zaman belli değildir. Örneğin 14. sayfada "Not Edelim" şeklinde verilen iki hadis metninin altına kaynak verilmekle birlikte o yaşlardaki çocuğun bunun bir hadis kaynağı olduğunu anlaması beklenemez. Bunun aksine 24. sayfadaki "Etkinlik"te "Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:" denilerek bunun bir hadis olduğu vurgulanmıştır. Aynı şekilde 24., 25., 28., 43., 67., 70., 71., 74. sayfalarda Peygamberimizin buyurduğu ifade edilirken 20., 43.,46., 50., 60., 68., 71., 73., 117. sayfalarda aktarılan hadisler için Hz. Peygamber'e vurgu yapılmamış, altında sadece kaynaklar referans olarak verilmiştir. Hadislerin çevirisinde de çocukların anlama ve gelişim seviyesi gözetilmemiş, kaynaklarda nasıl çevrildiye aynen alıntılanmıştır. Örneğin 109. sayfadaki "Emanete riayet etmeyenin imanı yoktur. Ahde vefa göstermeyenin ise dini yoktur." hadisi, çocuğun anlayabileceği dil ve düzeyde değildir.

⁵¹ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 285.

⁵² Mehmedoğlu, *Ahlaki ve Dini Gelişim*,95.

⁵³ bk. İsmail Erdoğan vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5 ders Kitabı*, (Ankara: Lisans Yayınları, 2019).

1.5. Dördüncü Sınıf DKAB Ders Kitabının Kazanımlar Açısından İncelenmesi

Gerçekleştirme, ulaşma, kazanma gibi anlamlara gelen kazanım, hedef, davranış ve öğrenme ürünlerinden farklı olup, program hedeflerini gerçekleştirme düzeyi olarak tanımlanabilmektedir.⁵⁴ Kazanımlar, öğrenme sürecinde neyin, nasıl yapılacağını kapsayan, öğrenene yönelik, eğitimle kazandırılması mümkün özellikler içerisinde en önemli sayılanları içermelidir.⁵⁵ DKAB öğretim programında “Günlük Hayattaki Dini İfadeler” ünitesinin kazanımlarına ilişkin; “Ünite genelinde, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenir. Ayrıca ayet ve hadisler başta olmak üzere, dini ifade, dilek ve dualarla ilgili öğrenci seviyesine uygun edebi metinlerden yararlanılır.”⁵⁶ denilmektedir. Kazanımlar için bunlar önerilmesine rağmen hazırlanan ders kitabı öğrenci seviyesini gözetmeden bilgi yığını ile doldurulmuştur.

Bu yaşlar, çok karakteristik olan ve kendiliğinden uyanan bir fizikötesi ilgi ve merakın başladığı dönemdir. Bu yaştaki bireyler “her şeyin kaynağını, ilk insanın ve yeryüzünün yaratılışını, hatta Allah’ın nasıl var olduğunu bilmek, anlamak isterler.”⁵⁷

Çocuktaki dini gelişim, onun kişilik gelişimiyle bütünlük arz eder. Çocuğun zihninde kutsal ve manevi bir âlemin varlığı, yaşamış olduğu gerçek hayata ilişkin olaylar ve yaşama duyduğu güven ve inanç perspektifi içerisinde oluşur.⁵⁸ Çocuk için kavramsal bilgiler değil de sosyal öğrenme çok daha önemlidir. Çocuklara dini bilgileri öğretmede kullanılması gereken yöntem, bu bilgilerin derinine inmeden öğretilmesi ve tekrar edilmesi şeklinde olmalıdır. “Dinin temel inanç ve tutumlarını dile getiren basit cümle ve ifadelerin çocuğa telkin edilmesi, bir tür ‘şartlanma’ ya da şartlanma zamanı ‘tepkide bulunma’ sonucunu doğurur. Burada çocuk pasif gibi görünse de aslında aktif bir alıcı durumundadır.”⁵⁹

⁵⁴ Özcan Demirel, *Öğretme Sanatı*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011), 30.

⁵⁵ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2004), 105.

⁵⁶ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 16.

⁵⁷ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 256.

⁵⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 259.

⁵⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 260.

Kavramların çocukta gelişimi basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru yavaş yavaş oluşur. Araştırmalar soyut kavramlarla düşünebilmenin ancak 11 yaşında mümkün olduğunu, dinî kavramlarda ise bunun 13 yaş civarında gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır.⁶⁰ Çocuklarda henüz soyut düşünce oluşmamış olduğundan zihin yapıları, 11-12 yaşlarına kadar basit ve tamamlanmamış durumdadır. Dini bilgiler çocuğa, onun hayat deneyimi ve yaşadığı somut olaylar çerçevesinde, zihnini karıştırmayacak doğal akışı ve mantığı içerisinde verilmelidir. Daha üst düzey ve karmaşık bir bilgi aktarılması, çocuğun algısı üzerinde kalacaktır.⁶¹

Bu çağda entelektüel olarak ifade edilemeyen duygular, çocukta şekilsel ifade yeteneği oluşturmakta ve onda sembolizminin doğmasına neden olmaktadır.⁶² Öyleyse çocukların dini kavramları somutlaştırdıkları, sembolleştirdikleri somut işlem evresindeki din eğitimi farklı bir öneme sahiptir. Çünkü düşüncenin somut objeler ve çocuğun kendi tecrübeleri ile sınırlı olması bu aşamada dini ifade ve sembollerin lafzi olarak anlaşılmasına⁶³ neden olmaktadır. Bu yaşlarda yapılacak din eğitiminde, çocuğa kavramları ezberletmekten daha çok, bu kavramları duyu organlarına açık ve etkili bir şekilde sunabilmenin yolları aranmalıdır. Yani çocuğun dil gelişiminin sağlanması ve dini anlamda telkin amacıyla ezberletilecek şeylerle birlikte duygularına da hitap edilmelidir.⁶⁴ Başlangıçta iyice anlamadan dini görevleri yerine getiren çocuğa verilecek güven duygusu, ona cazip gelerek bir huzur kaynağı olsa da ileri yaşlarda yüzeysel kalan ve kendisini tatmin etmeyen, anlamını kavrayamadığı dine karşı isyan etmesine neden olabilir. Bu nedenle çocuğun dini gelişiminde, sistemli bir psikolojik kültüre dayanan ince bir öğretim tekniği ile başarıya ulaşılabilecektir.⁶⁵

Bireyin ilk yaşlardan itibaren yaşam boyu iyi ve doğru davranışları öğrenecek yapması, ahlaki/törel gelişimini ifade etmektedir. Toplumda oluşan ahlaki kuralların okul tarafından geliştirilmesi ve birey tarafından bu değerle-

⁶⁰ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 35.

⁶¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 261.

⁶² Karaca, *Dini gelişim Teorileri*, 42.

⁶³ Karaca, *Dini gelişim Teorileri*, 53.

⁶⁴ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 64.

⁶⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 261.

rin bilinçli olarak uygulanmasını sağlaması gerekir. Bilinçlilik, bu değerlerin körü körüne değil, akılsal bir yargı sonucu uygulayabilme anlamı taşımaktadır.⁶⁶ Çocuğa ahlaki davranışların öğretimi, bu davranışların neden iyi ya da kötü olduğunun izahı, somut örneklerle dayanmalı, zamanında, yerinde ve yeter oranda⁶⁷ olmasına dikkat edilmelidir.

“Ahlaki ve dini kuralların literal (harfi harfine) alındığı bu evre, sembollerin somut bir mana ifade etmesiyle karakterize edilmekte ve bu semboller kültüre özgü özellikler taşımaktadır.”⁶⁸ Çocuğun bu yaşlarda dini eğitimine etki eden yaş, cinsiyet, kişilik ve karakter özelliklerinin önemli olmasının yanında onların bu özelliklerinin din eğitimine bakış ve öğrenmelerine⁶⁹ etki edeceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Yapılan araştırmalar da bilgi verici metinlerin okunabilirlik düzeylerinin öyküleyici metinlere göre daha düşük olduğunu⁷⁰ ortaya koymaktadır. Örneğin incelediğimiz ders kitabında besmele açıklanırken Allah’ı anmanın önemi üzerinde durulmuştur. Ancak buna ilişkin olarak verilen “Ey inananlar! Allah’ı çokça zikredin.” ve “Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbin’i an. Gafillerden olma.” ayetleri besmeleyi günlük yaşamla bağdaştırmakla uyuşmamaktadır. Çünkü Ahzab suresi 41. ayeti için DİB tarafından yayınlanan tefsirde; “Öncelikle “anma”nın konusu ve şekli sınırlanmadan çok olması teşvik edilmiş, sonra muhtemelen namazlar kastedilerek tenzih şeklindeki anmaya yönlendirme yapılmıştır. Allah’ı dil ve gönülle anmak, O’nu düşünmek ve bilincinde tutmak kulluğun vazgeçilmez enerjisini, hayat damarını teşkil etmektedir.”⁷¹ şeklindeki açıklamalarda besmeleyle ilgisinin çok fazla bağdaştırılamayacağı görülmektedir. İkinci olarak zikredilen Araf suresi 205. ayet için aynı tefsirde şöyle açıklama yapılmaktadır:

⁶⁶ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 147.

⁶⁷ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 152.

⁶⁸ Karaca, *Dini gelişim Teorileri*, 192.

⁶⁹ Salih Aybey, “6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi”, *Turkish Studies*, 11/5, (2016), 83.

⁷⁰ Özbek - Ergül, “İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi”, 661.

⁷¹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara:2008, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), 4/ 389.

“...burada da zikir âdâbı özetlenmektedir. (...)Konumuz olan âyette Allah’ı dil ile zikrederken aynı zamanda ruhen de zikir halinde olmak, kulluk şuuru ve edebiyetle, Allah’a saygıdan dolayı ürpererek yakarış hali içinde O’nu zikretmek gerektiği belirtilmektedir. Konuyu bütün yönleriyle büyük bir vukufu inceleyen Gazzâlî (İhyâ’, I, 293-304), zikrin bütün ibadetlerin en yücresi ve en faydalısı olduğunu, fakat bu özelliği taşıyabilmesi için zikreden kişinin kalbinde ünsiyet (kendini Allah ile beraber bilme) ve sevgi duygusunun bulunması gerektiğini ifade etmekte; böyle bir ruhî halin eşlik etmediği, sadece dilde kalan zikrin insanın mânevî hayatına ve ahlâkî gelişmesine hiçbir katkıda bulunmadığını belirtmektedir. Nitekim âyetin sonundaki “Gafillerden olma!” uyarısı da bu hususa işaret etmektedir.”⁷²

Bu açıklamalarda da görüldüğü gibi günlük yaşamda Allah’ı anmanın besmeleyle ilgisi, zorlayıcı bir şekilde kurulmuştur. Bütün bunlar ünitelerde hedeflenen besmele kazanımına hizmet etmediğini göstermektedir.

Selam konusu işlenirken hedeflenen kazanım, esselamü aleyküm / selâmün aleyküm ifadeleri ile dilimizde yaygın olarak kullanılan diğer selamlama biçimlerine yer verilmesidir.⁷³ Selamlaşmanın önemi çocuk seviyesinde işlenmesi gerekirken; sünnet olarak kullanılan ifadeden ve böylece sevap kazanılacağından bahsedilerek iki ayete yer verilmiş, bununla da yetinilmemiş tam dört hadis metni verilerek (s. 17) önemi, adabı, önceliği vurgulanmıştır.

Hamd ve şükür ifadesi için de benzer şekilde yoğun bir delillendirme yapılmış, konunun önemini anlatmak üzere beş ayet sıralanmıştır.

Salavat kavramıyla ilgili olarak Ahzab suresi 56. ayeti; “Allah ve melekleri, Peygamber’e çok salevât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.” şeklinde bir meal ile açıklamak da salavat için hedeflenen kazanıma uygun değildir. Zira DİB tarafından yayınlanan tefsirde;

“Müminlerin Hz. Peygamber’e salâtı, ona dua etmeleri, onu övgü ve hayırla anmalarıdır. Kendisine, “Selâmın nasıl verileceğini bildik, sana salât nasıl olacak?” diye sorulduğunda, Resûlullah namazların oturuşlarında okudu-

⁷² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/656.

⁷³ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 16.

ğumuz “salavât-ı şerife”yi öğretmiş, “Bana böyle salât edersiniz” demiştir (Buhârî, “Tefsîr”, 33/10). Sahih kaynaklarda meleklerin salâtı da dua, övgü ve tebrik olarak açıklanmıştır (Buhârî, “Tefsîr”, 33/10). Allah’ın bir kuluna salâtı şüphe yok ki büyük bir iltifat, şeref, lutuf ve rahmettir. Ancak bunun mahiyet ve keyfiyetini bilmek mümkün değildir. Kaynaklarda bu açıdan salât, “rahmet ve övgü” şeklinde tanımlanmıştır.”⁷⁴ şeklinde bir açıklama yapılmaktadır.

“İslam’ı Tanıyalım” ünitesinde; “İslam’ın altı inanç esası, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.”⁷⁵ şeklinde kazanım açıklaması yapılmasına rağmen öğrenci seviyesi dikkate alınmaksızın detaya girilmiştir. Örneğin meleklerle iman konusunda “Allah’ın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır. Onlar ümmetinden bana selam getirirler.” hadisinin aktarılması (s. 39) ardından detaya inilerek “Kur’an’da ve hadislerde verilen bilgilere göre Allah (c.c.) çok sayıda melek yaratmıştır. Melekler gözle görülmeyen manevi varlıklardır. Melekler sürekli Allah’a (c.c.) ibadet eder ve onu tesbih ederler. Allah’ın (c.c.) emrine asla karşı gelmezler. Meleklerin erkeklik ve dişilikleri yoktur. Onlar yemez içmez ve yorulmazlar. Melekler insanın iyiliğini ister, onlar için dua ve istiğfarda bulunurlar.” şeklinde (s.39) ayrıntılı ama çocuğun biliş seviyesinin üzerinde bir bilgi verilmektedir. Aynı ünitenin kitaplara iman başlığı altında suhuf’un ne olduğu açıklanmakta ve hangi peygamberlere kaç sahife indirildiği konusunda açıklamalara yer verilmektedir. Peygamberlere iman konusunu açıklamak üzere dört ayet mealine yer verilerek peygamberlerde bulunması gereken özellikler sıralanmıştır. (s. 41) bütün bunlar ayrıntı olup kazanımlarda istenilmeyen detaylardır.

“İslam’ı Tanıyalım” ünitesinin İslam’ın Şartları başlığı altında verilen bilgiler, çocuk seviyesinin çok üstünde ve adeta ayet ve hadislerle ikna etme anlayışıyla verilmiştir. Örneğin namaz konusu anlatılırken bir sayfadan daha az bir yer tutmasına rağmen üç ayet ve dört hadise yer verilmiştir. Aynı şekilde oruç, zekât ve Hac konuları anlatılırken toplam iki sayfalık bir metinde beş ayet ve altı hadis metnine yer verilmektedir.

Kur’an-ı Kerim’in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlaması kazanımında “Kuran-ı Kerim, ayet, sure, cüz” kavramlarıyla sınırlı olması gereken kazanım

⁷⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/398.

⁷⁵ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, 17.

gereksiz ayrıntılara boğulmuştur. İlahi kitap olduğu, Arapça indirildiğine dair ayet meali, Hz. Muhammed'e evrensel uyarıcılık görevi yüklediği, o kitabın değiştirilemeyeceği, hidayete nasıl ulaşılabileceğinin anlatıldığı gibi birçok detaya inilmiştir. Devamında 4. sınıf öğrencisini çok da ilgilendirmeyen "ayet", "sure" "cüz" kavramlarının sözlük anlamları ayrıntılı olarak açıklanmış, "vahiy katibi", "Ayet'el kürsi", "durak", "Mekki sure", "Medeni sure", surelerin adlandırılması gibi kazanımlarda istenmeyen ve çocuğun seviyesinin üzerinde ayrıntılara girilmiştir.

3. üniteyi oluşturan "Güzel Ahlak" başlığı altında işlenecek konunun ayet ve hadislerle birlikte öğrenci seviyesine uygun atasözü, vecize, beyit, ilahi, nefes gibi edebi metinlerden yararlanılması öngörülmektedir. Buna rağmen toplamda 20 sahife tutan bu bölümde Hz. Ali'ye atfen iki söz (s. 64 ve73) ve "Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim." atasözü dışında vecize, beyit, ilahi ve nefes gibi edebi hiçbir metine yer verilmemiştir. Bu durum sadece bu bölümde değil kitabın genelinde de aynıdır.

Sınıf düzeyleri açısından din öğretimindeki kazanımların 4. sınıf düzeyinde daha çok olgu ve kavramsal bilgi boyutunda olduğu görülmektedir. Bu dönemin formal düzeyde ilk basamak olması, disiplini oluşturan temel bilgi ve kavramların öğretimi açısından olgu ve kavramsal bilginin verilmesini gerekli⁷⁶ kılmaktadır. Ancak bu kadar bir yoğunlukta olmamalıdır. Öğrenciye bilişsel alanın üst basamaklarındaki davranışları kazandırmanın yolu eleştirel okumasının sağlanmasıyla yani metnin derinlemesine anlaşılmasıyla mümkündür.⁷⁷ Öte yandan din öğretiminde öğrenene üst düzey düşünme becerilerini temel alan sorgulama, eleştirme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme becerilerini kazandırma konusunda, yapılan din eğitiminin yeterli olmadığı da ifade edilmektedir. Din öğretiminin inanç temelinde bulunması ve inancın duyuşsal özellikleri öne çıkarması nedeniyle duyuşsal alandaki kazanımların

⁷⁶ Burak Durmuş, "4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi", *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11/21, (Haziran 2017), 52.

⁷⁷ Cüneyt Akar, Mustafa Başaran, Mehmet Kara, İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Eleştirel Okuma Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies*, 11/3, (2016), 6.

daha dengeli olarak her öğrenme alanında veya ünitesinde yer verilmesi⁷⁸ de önemlidir.

Duygu, ahlak ve etki açısından bu dönemlerdeki çocukların din kaynaklı bir ahlak tutumu benimsedikleri görülmektedir. Eylemlerini “ahlakçı” bir anlayışla gerçekleştirirler. Sosyal çevrede çelişkiler, kuşku ve yetersizlikler bulunsun da “inanç, ahlaki tutum ve değerlerin kolay yaşanmasını sağlamakta, görünmeyen ama kuvvetli bir zemin olarak bu yaş grubunun uygulamalarını yönlendirmektedir.”⁷⁹ Bu da bize inancın zeminini oluşturmada çok dikkatli davranmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bu çağın sonlarına doğru din sevgisine ve bilincine, çocuk hazır sayılır.⁸⁰ Dini gelişim de zihinsel, duygusal ve dil gelişimiyle paralel biçimde gerçekleşmektedir. Öyleyse çocuğa verilecek eğitim ve öğretimde, bunun temel aracı olan ders kitabının hazırlanmasında hedef yaş düzeyine uygunluğu, kitabın tasarımıyla birlikte çocuğun dil, ahlak ve gelişim seviyesinin gözetilmesi bir zorunluluk oluşturmaktadır.

Sonuç

Öğretim sürecinin en önemli bileşenlerinden birisini oluşturan ders kitabının hazırlanmasındaki temel ilke, öğretim programlarında hedeflenen davranışları, bilgi, beceri ve tutumları kazanmasını sağlayacak içerikte, hedef yaş düzeyine uygun ve o yaştaki çocuğa rehberlik edecek nitelikte olmasıdır.

Hedef yaş itibarıyla DKAB dersinden etkin bir şekilde yararlandığı bu dönemde çocukların, eksik veya yanlış dini öğrenmelerinin düzeltilebilmesi için aileden öğrenilen bilgilerin sağlam bir zemine oturtulması gerekir. Bu nedenle de DKAB dersinin verilmiş biçimiyle birlikte içerik olarak yaş seviyesine uygun şekilde kurgulanması çok önemlidir. Buna göre;

4. sınıf DKAB ders kitabının tasarımında; tutarlılık, sayfa düzeni, görsel materyaller, yazı türü, yazı boyutu, yazı stili ve vurgulama araçlarının kullanımı gibi faktörlerin yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir.

⁷⁸ Durmuş, “4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi”, 52.

⁷⁹ Mehmedoğlu, *Ahlaki ve Dini Gelişim*, 86.

⁸⁰ Erdener, *İnsan ve Eğitim*, 59.

Öğrencinin bireysel öğrenmesine de yeterli katkı sağlayabilecek dil ve anlatım yönünden yeterliğinde eksiklikler bulunmaktadır.

Okunabilirlik açısından zorlayıcı metinlerin 4. sınıf DKAB ders kitabında yer aldığı görülmüştür. 4. sınıfta yoğun olarak bilgi verici metinlerin verilmesi, öğrencilerin okuduklarını anlama performansı öğrencinin akademik başarısında kritik bir role sahiptir. Bu nedenle incelediğimiz ders kitabı hedef yaş için okuduğunu anlama, bir metnin ana fikrini belirleme, bilgiler arasında ilişki kurabilme yeterliğine sahip olabilme konusunda eksiklikler göstermektedir.

Sonuç olarak öğrencilerin öğrenim hayatlarının önemli bir parçasını oluşturan DKAB ders kitabının görsel, içerik ve dil olarak okunabilirlik düzeyinin sınıf seviyesine uygunluğu açısından sorunlar taşıdığı görülmekte olup bu eksikliklerin giderilmesi durumunda öğrencilere daha faydalı olabilecektir. Ders kitapları hazırlanırken ticari kaygı taşımadan, değişik bakış açısı ve uzmanlığa sahip kişilerin katılımıyla hazırlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akar, Cüneyt – BAŞARAN, Mustafa – KARA, Mehmet, “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Eleştirel Okuma Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, 11/3, (2016), 1-14.
- Akbaba, Bülent. “Lise tarih ders kitaplarını değerlendirme formunun geliştirilmesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11/1 (2018), 26-41.
- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Aybey, Salih. “6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi”, *Turkish Studies*, 11/5, (2016) 69-84,
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Gül Yayınevi, 1994.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Gün Yayınları, 2007.

- Cebeci, Suat. *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Cole Luella - John J. B. Morgan. *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975.
- Demirel, Özcan. *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 6. Basım, 2004.
- Demirel, Özcan. *Öğretme Sanatı*, Ankara: Pegem Akademi yayınları, 17. Basım 2011.
- Durmuş, Burak. "4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi", *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11/21, (Haziran 2017), 44-58.
- Erdener, Sabahattin. *İnsan ve Eğitim*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967.
- Erdoğan, İsmail vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5 Ders Kitabı*, Ankara: Lisans Yayınları, 2019.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV yayınları, 2005.
- Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Teorileri*, İstanbul: Dem yayınları, 2007.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5 Cilt, 2008.
- Kılıç, Abdurrahman - Seven, Serdal. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007.
- Kur'an-ı Kerim Meâli, çev.* Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 10. Basım, 2006.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, Hüseyin - Yaşar Kutluay, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1990.
- Kuzudişli, Ali. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12 Ders Kitabı*, Ankara: Eksen Yayıncılık, 2019.
- MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara: 2018.

- Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16593&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
(Erişim 20 Şubat 2020).
- Mehmedoğlu, Yurdağül. *Ahlaki ve Dini Gelişim*, Morpa İstanbul: Kültür Yayınları, 2003.
- Özbek, Ahmet Bilal - Ergül, Cevriye. "İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2018,): 653-668.
- Pınarbaşı, Barış. *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4*, Ankara: Tutku Yayıncılık, 2019.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2009.
- Senemoğlu, Nuray vd., *Öğrenmenin Oluşumu*, Ankara: Meb Yayınları. 2001.
- Hasan Şimşek - Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Taşkın, Osman. "4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Dua Algıları", *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2018: Bahar), 238-272.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları. 2012.
- Tosun, Cemal - Doğan Recai - Korkmaz Ayşe., Küçükahmet, Leyla (ed.) *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.